

Kultura edukacji w szkołach ewangelikalnych w Polsce²

Culture of education in evangelical schools in Poland

Słowa kluczowe: ewangelikalizm, kultura szkoły, edukacja chrześcijańska w Polsce, ekumenizm

Key words: evangelicalism, education culture, christian education in Poland, ecumenism

Streszczenie

Ewangelikalizm jest najszybciej rozwijającym się zjawiskiem religijnym w świecie chrześcijańskim. Działalność Kościołów i wspólnot ewangelikalnych oraz konkretnych osób identyfikujących się z założeniami ewangelikalizmu przybiera różnorodne formy. Jedną z nich jest prowadzenie szkół. Obecnie w Polsce działa 12 szkół podstawowych deklarujących swoją tożsamość zakorzenioną w wartościach ewangelikalnych. Każda z tych placówek tworzy swoją własną kulturę obejmującą między innymi wzorce zachowań, ścieżki komunikacyjne czy sposoby nauczania. Artykuł jest próbą

---

¹ Mgr Anna Goch-Murzyniec, absolwentka studium doktoranckiego w Wydziale Teologicznym ChAT, obecnie przygotowuje rozprawę doktorską w Wydziale Nauk Społecznych ChAT.

² Artykuł stanowi zmienioną wersję referatu wygłoszonego podczas międzynarodowej konferencji studentów i doktorantów i określa zakres problemowy rozprawy doktorskiej. Referat w pierwotnej wersji ukazał się w pracy pokonferencyjnej: A. Jemielita, red. 2020. „Jedność w różnorodności. Zbiór referatów w trakcie trzeciej międzynarodowej studencko-doktoranckiej konferencji teologów”. Warszawa: Wydawnictwo Ridero. Ridero to niezależny system wydawniczy służący upowszechnianiu prac naukowych indywidualnym osobom bądź instytucjom w trybie ‘druk na żądanie’.

opisu wspólnych cech kultury szkół ewangelikalnych w Polsce na podstawie deklaracji wyrażonych w dokumentach szkolnych.

Abstract

Evangelicalism is the fastest-growing religious phenomenon in the Christian world. The activity of churches and evangelical communities as well as specific persons identifying with the assumptions of evangelicalism takes various forms. One of them is running schools. Currently, there are 12 primary schools in Poland which declare their identity in evangelical values. Each of these institutions creates their own culture, including behavioral patterns, communication paths and teaching methods. The article is an attempt to capture the common features of the culture of evangelical schools in Poland on the basis of declarations expressed in school documents.

1. Wprowadzenie

Szkoła jest instytucją nauczania, wychowania i opieki. Realizuje różne funkcje związane z transmisją kulturową, adaptacją do życia społecznego, wspieraniem emancypacji uczniów oraz rozwojem kompetencji zawodowych. Szkoły – niezależnie czy mają charakter szkół publicznych czy niepublicznych – powinny mieć charakter integracyjny i inkluzyjny, służąc spójności życia społecznego. W Polsce rozróżniamy szkoły publiczne i niepubliczne. Te drugie muszą spełniać merytoryczne i formalne kryteria stawiane szkołom publicznym. Stanowią one część polskiego systemu oświatowego. Szkoły niepubliczne mogą mieć różne podmioty prowadzące. W ramach szkół niepublicznych wyróżniamy szkoły społeczne, prywatne i szkoły wyznaniowe.

Transformacja ustrojowa 1989 r. zaowocowała w Polsce szeregiem reform, które umożliwiły powstawanie szkół niezależnych od państwa. Z takiej możliwości skorzystali również nauczyciele i rodzice, dla których istotną rolę w życiu stanowiły wartości ewangeliczne, dając początek rozwojowi szkół o charakterze ewangelikalnym. Nie są to szkoły wyznaniowe w rozumieniu ustawy, lecz szkoły prowadzone przez stowarzyszenia społeczne odwołujące się do doktryny i etosu ewangelikalizmu.

Obecnie w Polsce działa 12 szkół podstawowych deklarujących swoją tożsamość zakorzenioną w tradycji ewangelikalnej. Tradycja ta dochodzi do głosu zarówno w realizacji przedmiotów z kanonu humanistycznego i religijnego, lecz również w specyficznym oddziaływaniu socjalizacyjnym i wychowawczym. Obszarem tego oddziaływania jest tzw. kultura edukacji, zwana także kulturą szkoły. Pojęcie to w ostatnim czasie zyskało istotne znaczenie pedagogiczne i teologiczne.

Kultura w życiu człowieka ma charakter uniwersalny. Człowiek tworzy kulturę, ale i ona kształtuje jego życie (Bronk 1997, 332-333). Jest ona istotna również dla organizacji. Wielu badaczy upatruje w niej pozaekonomiczną przyczynę powodzenia lub niepowodzenia przedsięwzięć. Każda organizacja tworzy swoją własną kulturę, a szkoła nie jest tutaj wyjątkiem.

W polskiej literaturze przedmiotu nie został całościowo podjęty temat kultury edukacji placówek ewangelikalnych. Powstały wprawdzie monografie E. Bednarz (Bednarz 2013) i A.M. Chyły (Chyła 2019), ale nie czynią one kultury szkół ewangelikalnych głównym przedmiotem badań.

Niniejsze opracowanie zostało poświęcone deklarowanej kulturze edukacyjnej ewangelikalnych szkół podstawowych. Przedmiotem rozważań będą idee związane z kulturą, edukacją, w aspekcie organizacyjnym w odniesieniu do wartości, jakie niesie ewangelikalizm, oraz poszukiwanie cech wspólnych placówek o zadeklarowanej ewangelikalnej kulturze edukacji. Do opisu kultury szkoły został zastosowany model E. Scheina – spójności, koherencji i komplementarności jej elementów (Schein 2019; Czerepaniak-Walczak 2015, 77-80).

2. Ewangelikalizm jako tradycja religijna i kulturowa

Termin ewangelikalizm wywodzi się z greckiego pojęcia *euangelion* oznaczający dobrą nowinę. Wraz z innymi pojęciami używanymi w języku polskim, o tym samym temacie słowotwórczym, jak ‘ewangelicki’,

‘ewangeliczny’ i ‘ewangelikalny’ odnosi się do wartości, jakie zawierają i proponują ewangelie. Istotną rolę w jego upowszechnieniu w dyskursie naukowym odegrali m.in. Z. Pasek i T. Zieliński.

O ile przymiotnik ‘ewangelicki’ w sposób jasny łączy się z Kościołem ewangelickim wyrosłym z tradycji XVI-wiecznej Reformacji, o tyle pozostałe dwa są trudne do rozróżnienia. Określenia ‘ewangeliczny’ i ‘ewangelikalny’ zawierają szerszy zakres pojęciowy i dotyczą, nie tyle jakiejś denominacji, ale stosowane są wszędzie tam, gdzie podkreślane są wartości zgodne z Ewangelią oraz opisywane są nurty teologiczne w obrębie różnych Kościołów chrześcijańskich mające na celu odnowę życia w duchu biblijnym. Zwyczajowo terminów ‘ewangeliczny’ i ‘ewangelikalny’ używa się w odniesieniu do Kościołów powstałych w wyniku tzw. drugiej Reformacji XVII wieku i ruchów przebudzeniowych XVIII i XIX wieku, jak Kościół Zielonoświątkowy, Kościół Wolnych Chrześcijan, Kościół Ewangelicznych Chrześcijan. Geneza ewangelikalizmu jest zróżnicowana. Tym niemniej można powiedzieć, że jest związana z ruchem pietystycznym, anabaptystycznym, pentakostalnym i purytańskim (Modnicka 2013a; Pasek 2014; Zieliński 2013).

Pojęcie ‘ewangelikalny’ jest również stosowane do opisu ponadwyznaniowego ruchu pobożnościowego odnoszącego się nie tylko do nurtu protestanckiego. Tradycja ewangelikalna przekracza granice protestantyzmu i rozwija się także we wspólnotach Kościoła Rzymskokatolickiego. Bebbington twierdził wręcz, że ewangelikalizm nie jest wyznaniem w ramach chrześcijaństwa. Nie jest także formą instytucjonalnego Kościoła. Ewangelikalizm funkcjonuje o wiele bardziej jako nurt w ramach różnych konfesji i Kościołów. (Bebbington 1989, 2-17).

Przedstawiciele zaliczanych do ewangelikalizmu łączą wyznawane prawdy, ujęte przez D.W. Bebbingtona w postaci czterech głównych haseł, nazywanych czworobokiem (*Bebbington's quadrilateral*): biblicyzm [biblicism], krzyżocentryzm, teologia krzyża [crucicentrism], konwertyzm [conversionism] i aktywizm [activism] (Modnicka 2013a). Biblicyzm odnosi się do podstawowego założenia Reformacji *sola scriptura*

i uznaje Pismo Święte jako najwyższy autorytet w sprawach wiary i etyki. Krzyżocentryzm koncentruje się na Osobie i dziele Jezusa Chrystusa, Jego odkupieńczej śmierci na krzyżu. Konwertyzm podkreśla konieczność odwrócenia się od starego życia, doświadczenie 'nowych narodzin'. Aktywizm jest natomiast związany z nakazem misyjnym prowadzącym do ewangelizowania świata.

Jak zauważa N. Modnicka:

Ludzie wierzący i niewierzący to dwa rozłączne zbiory, obejmujące w sumie cały świat ludzi. Zgodnie z ewangelikalną wizją świata, bycie wierzącym nie jest stopniowalne. Nie można być trochę wierzącym czy bardziej wierzącym. Człowiek jest albo wierzący, albo niewierzący, co stanowi określenie jego statusu, a nie ogólnego nastawienia. Trzeba też podkreślić, że w dyskursie ewangelikalnym 'bycie wierzącym' nie jest w żadnym wypadku równoznaczne z byciem człowiekiem religijnym (Modnicka 2013, 226).

Członkostwo w Kościołach czy wspólnotach ewangelikalnych następuje na drodze wyboru po wyraźnym doświadczeniu nowych narodzin często zaakcentowanym chrztem w Duchu Świętym.

3. Geneza ewangelikalizmu w Polsce

Ewangelikalizm jest nurtem chrześcijaństwa notującym na świecie najszybszy wzrost liczby wyznawców. Jako zjawisko nie jest konkretnym wyznaniem, jest raczej ruchem o charakterze ponaddenominacyjnym. Historię ewangelikalizmu polskiego można rozpatrywać w perspektywie trzech okresów. Pierwszy z nich, nazwany przez Modnicką okresem prekursorskim, sięga do XVI wieku, kiedy wraz z Reformacją na ziemi polskie przybyli wyznawcy zasad ewangelikalnych. Sami siebie nie określali tą nazwą, pojęcie narodziło się znacznie później, jednak ich podejście do chrześcijaństwa nosiło znamiona charakterystyczne dla późniejszego ewangelikalizmu. Początek drugiego okresu datuje się symbolicznie od powstania pierwszego zboru baptystycznego w Elblągu tj. od 1844 roku. Zakończeniem tego etapu była II wojna światowa.

W tym czasie powstawały zbory baptystów, ewangelicznych chrześcijan, wolnych chrześcijan, a także zbory Kościoła Chrystusowego i Kościoła Zielonoświątkowego. W nurcie pietystycznym Kościoła ewangelickiego działały grupy gromadkarzy. Trzeci okres historyczny datuje się od zakończenia II wojny światowej do roku przemian, jakie nastąpiły po roku 1989. Na ten czas przypada działalność założonego pod naciskiem władz federacyjnego Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego. Upadek PRL-u stał się motorem przemian nie tylko gospodarczych. Rozwiązanie Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego zaowocowało powstaniem wielu samodzielnych związków wyznaniowych, co umożliwiła odpowiednia Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 1989 roku. W Polsce zaczął się również rozwijać ruch wiary obejmujący swym zasięgiem nie tylko Kościół Zielonoświątkowy, ale także wspólnoty działające w ramach Kościoła katolickiego, jak: Ruch Światło i Życie utworzony przez ks. F. Błachnickiego czy ruch Odnowy w Duchu Świętym. Na lata 90. XX w. przypada także na działalność międzynarodowych organizacji misyjnych takich jak Ywam, CfaN, Operation Mobilization (Modnicka 2013b).

4. Kultura organizacji

Ludzie funkcjonują w zbiorowościach, działają w organizacjach, te zaś, jak twierdzi S.P. Robbins, mają swoistą osobowość, którą można nazwać kulturą organizacji. W tym sensie każda organizacja, a więc także szkoła, tworzy własną kulturę. S.R. Robbins odwołuje się do definicji E. Scheina. Kultura organizacji

...to wzorzec podstawowych założeń – wymyślonych, odkrytych lub rozwiniętych przez daną grupę w trakcie procesu uczenia się radzenia sobie z problemami zewnętrznej adaptacji i wewnętrznej integracji, funkcjonujących na tyle dobrze, aby uznać je za słuszne i właściwe do przekazywania nowym członkom społeczności jako odpowiedni sposób postrzegania, odczuwania i reagowania na te problemy (Robbins 2001, 234).

Określając kulturę jakiejś organizacji, badacze próbują przedstawić jej 'charakter'. Należy jednak mieć na uwadze, że

...żadna antropologiczna czy socjologiczna definicja kultury nie oddaje w pełni złożonego i wielowymiarowego funkcjonowania organizacji, nie istnieje zatem jedno, powszechnie akceptowane wyjaśnienie, które może być traktowane jako konstrukt teoretyczny w całości oddający organizacyjne fenomeny (Dernowska, Tłuściak-Deliowska 2015, 35).

Pomimo tych trudności definicyjnych kultura organizacji spełnia istotne funkcje. Dzięki niej wiemy, czym organizacje różnią się między sobą, jakie są ich granice. Kultura wyjaśnia, jakie panują w organizacji zasady, zwyczaje, wartości, jest elementem stabilności.

E. Schein, badacz kultury, jaką tworzą organizacje, wyróżnia w jej strukturze kilka poziomów. Najgłębszym z nich, często nieuświadomionym, trudnym do obserwowania, są podstawowe założenia dotyczące fundamentalnych dla organizacji spraw. Na tym poziomie zachodzi synteza odpowiedzi na pytania o to, czym jest prawda dla organizacji, jak rozumiany jest czas, przestrzeń, czy człowiek jest z natury dobry, jak postrzegane są relacje wewnątrz organizacji i poza nią, jak rozwiązywane są konflikty, jaki jest stosunek do władzy. Podstawowe założenia przyjmowane są za oczywiste i nie podlegają dyskusji. Drugim poziomem kultury organizacji są normy i wartości. Stanowią one matrycę wskazującą na stan, do którego dąży organizacja. Normy te mogą przyjmować formę deklarowaną obecną w spisanych, obowiązujących organizację dokumentach lub przestrzeganą, przekazywaną wzajemnie przez członków organizacji w sposób ustny. Artefakty i produkty stanowiące trzeci poziom kultury organizacji są łatwo obserwowalne w postaci struktury i historii organizacji, specyficznego języka, rytuałów, procedur, logo, wystroju wnętrz czy sposobu ubierania się członków organizacji (Kozuszniak 2002).

5. Kultura szkoły

Wyznacznikami kultury szkoły mogą być czynniki zewnętrzne, jak i wewnętrzne oraz materialne i niematerialne.

Do zewnętrznych materialnych wyznaczników kultury szkoły zalicza się:

- architekturę zewnętrzną budynku,
- otoczenie szkoły w postaci infrastruktury roślinnej, boisk i placów zabaw,
- szyldy, oznakowanie szkoły,
- mundurki uczniów, sposób ubierania się pracowników szkoły,
- materiały promocyjne, strona internetowa.

Do wewnętrznych materialnych wyznaczników kultury szkoły można zaliczyć dokumenty i miejsca, do których otrzymujemy dostęp po przekroczeniu umownej granicy między światem zewnętrznym a wewnętrznym, zalicza się:

- wejście do szkoły i architekturę pomieszczeń wewnętrznych,
- wyposażenie szkoły, meble, oświetlenie,
- wewnętrzne symbole, gazetki ścienne i informacje,
- osiągnięcia uczniów.

Do zewnętrznych niematerialnych wyznaczników kultury szkoły zalicza się:

- szkolne programy edukacyjne, wychowawcze, profilaktyczne, misję szkoły,
- ofertę kształcenia wraz z wysokością czesnego,
- relacje wzajemne: rodzic – uczeń – nauczyciel,
- przyjęte wewnętrzne sposoby komunikacji.

Do wewnętrznych niematerialnych wyznaczników kultury szkoły zalicza się:

- klimat szkoły,
- relacje podwładny-dyrektor,
- formalne i nieformalne sposoby komunikacji,
- podstawowe wartości i stosunek do zwodu

- proces i organizację kształcenia (Petlak 2016).

M. Czerpaniak-Walczak proponuje bardziej zogniskowane i ograniczone ujęcie kultury szkoły. Zjawisko to analizuje pod kątem kultur poszczególnych grup wchodzących w skład kultury szkoły. Koncentruje się na wzajemnych relacjach kultury rodziców, pracowników szkoły, uczniów. Dlatego jednym z celów badania kultury szkoły jest poznanie jej zintegrowania, spójności, koherencji i komplementarności jej elementów (Czerepaniak-Walczak 2015). W niniejszej pracy przyjęliśmy następującą definicję kultury edukacji: kultura edukacji jest to ogół zasad, relacji, programów, wyznawanych wartości, które wpływają na funkcjonowanie szkoły, są podtrzymywane, przekazywane i kształtowane przez wszystkich jej uczestników. Kultura edukacji ma nie tylko charakter organizacyjny, lecz również narracyjny (Bruner 2006).

6. Opis wyników badań

Szczegółowe wyniki badań własnych oraz założenia metodologiczne zostaną opisane w mojej dysertacji doktorskiej pt. „Kształcenie religijne jako element kultury szkoły. Studium pedagogiczne tradycji ewangelikalnej”. Badania opierały się na analizie wielu źródeł: dokumentacji programowej szkół, hospitacji szkół, wywiadów z pracownikami szkół.

W Polsce działa 12 szkół podstawowych odwołujących się do tradycji ewangelikalnej. Badane szkoły, które deklarują swoją tożsamość ewangelikalną, nie stanowią monolitu. Szkoły różnią się między sobą wielkością w postaci liczby uczniów i zatrudnionych pracowników, zasobnością, długością istnienia, specyfiką pracy i sposobem zarządzania. Odmienność jest zauważalna nawet w sposobie informowania o swoich normach i zasadach oraz podejmowanych działaniach. Mimo to wydaje się, że istnieje kilka wspólnych wyznaczników wpływających na kulturę edukacyjną szkół ewangelikalnych.

Pierwszym wyznacznikiem jest zaliczenie szkół do sektora szkół niepublicznych, co implikuje sposób finansowania placówek oświatowych. W Polsce tego typu placówki oświatowe stanowią około 10%

ogółu szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Uczy się w nich 7% uczniów (GUS 2020, 344-346). Sposób dofinansowania placówek niepublicznych określiła ustawa oświatowa z 1991 roku (z późniejszymi zmianami) zapewniając im subwencję w wysokości 50% w stosunku do szkół, których organem prowadzącym są jednostki samorządowe. Wysokość czesnego w szkołach o charakterze ewangelikalnym nie jest jednolita i zależy od miejsca usytuowania placówki. Szkoły znajdujące się w większych miastach mają wyższe czesne. Zasobność placówek w zdecydowany sposób wpływa na jakość materialnych wyznaczników kultury szkół wyrażonych w budynkach, wyposażeniu sal lekcyjnych, stypendiach, a nawet w uposażeniu nauczycieli. Bezpośredni, bliski kontakt z członkami organu prowadzącego szkołę wpływa na szybkość podejmowania decyzji oraz upraszcza procedury zarządcze.

Drugim wyznacznikiem jest fakt posiadania uprawnień szkół publicznych. Wszystkie szkoły ewangelikalne spełniają materialne, formalne i dydaktyczne wymogi stawiane szkołom publicznym.

Trzecim wyznacznikiem jest obecność jednego z zasadniczych wyznaczników ewangelikalizmu, a mianowicie konwertyzmu. Wymóg powtórnych narodzin, odwrócenia się od starego życia, zgodnie z tekstem Ewangelii św. Jana 3,3, dotyczy założycieli szkół. O fakcie nowego narodzenia pracownicy bądź założyciele szkół informują wprost np. 'jesteśmy świadomie wierzącymi osobami' lub ogłaszają na oficjalnych witrynach internetowych szkół, w zakładkach zatytułowanych 'o nas', 'co nas wyróżnia'. Zdarza się, że jawne przyznanie się do wartości ewangelikalnych bywa napiętnowane w środowisku lokalnym.

Czwartym wyznacznikiem jest ekumeniczny charakter szkół. Żadna ze szkół nie stawia ograniczeń wyznaniowych w przyjęciu w poczet uczniów czy też nauczycieli. Najczęściej w dokumentacji pojawiają się hasła: 'Od początku swojego istnienia w centrum stawia potencjał każdego dziecka z osobna i dopasowany do niego proces nauczania' (m.in. poprzez wykorzystanie karty osiągania celów). Inny przykład: 'Jesteśmy placówką ekumeniczną, a to oznacza, że w naszej szkole spotykają

się uczniowie z różnych Kościołów chrześcijańskich? Ekumenizm jest wartością, która wprowadza do kultury organizacji otwarcie na dialog, sprzyja poszukiwaniu tego, co łączy w poszanowaniu odmiennych poglądów.

Piątym wyznacznikiem jest kameralny charakter szkół. Co do wielkości szkoły o charakterze ewangelikalnym zaliczają się do organizacji małych i średnich. Ma to zasadniczy wpływ na atmosferę panującą w placówce. W swoich dokumentach szkoły określają to tak: 'Jesteśmy bardzo kameralną i bezpieczną szkołą postrzeganą jako prywatna szkoła podstawowa Wrocław oraz prywatne gimnazjum Wrocław'. Inny przykład autocharakterystyki: 'Szkoła oferuje mało liczne klasy, do 16 osób, co umożliwia indywidualne podejście do ucznia. Dzięki temu, każde z dzieci jest objęte w równym stopniu uwagą nauczyciela'. Wzajemne relacje nauczyciel-uczeń, nauczyciel-rodzic w szkołach małych i średnich mają charakter familiarny. Nauczycielka jest często 'panią Kasią', woźny to 'pan Kazimierz', a kucharka to 'pani Ala'. Łatwo jest wychwycić w małych społecznościach zmianę nastroju czy rozpoznać trudną sytuację wpływającą na sposób funkcjonowania dziecka w szkole. W małych szkołach jest też po prostu bezpieczniej. Pod względem wykonywanych prac w małych szkołach niezbędna jest ścisła współpraca, ponieważ zakres zleconych prac wynikających z ustawodawstwa jest taki sam, jak w szkołach dużych, natomiast osób, które mogłyby tą pracę wykonać, jest znacznie mniej. Konieczne jest więc zastosowanie kultury dialogu, gdyż w wielu sprawach należy się szybko i skutecznie komunikować.

Szóstym wyznacznikiem jest nastawienie na współpracę z rodzicami. Są oni zapraszani na uroczystości szkolne, często wchodzi w skład organów prowadzących szkoły, wspólnie z nimi opracowuje się programy wychowawcze, również indywidualne dla każdego dziecka oraz udziela się im wsparcia w postaci Szkół dla Rodzica, spotkań dla matek czy spotkań dla ojców. Promuje się wartość rodziny.

Siódmym wyznacznikiem jest rezygnacja z obchodzenia świąt czy zwyczajów mających swoje źródło w pogańskich wierzeniach. Chodzi

tutaj przede wszystkim o 'Andrzejki' i zapożyczony z kultury anglosaskiej 'Halloween'. Nie ma zgody na jakiegokolwiek wróżby, zaklęcia i czary. Świętom chrześcijańskim nadaje się możliwie najbardziej biblijny charakter.

Ósmym wyznacznikiem jest prowadzenie obowiązkowych godzin biblijnych w każdej klasie raz w tygodniu. Przedmiot ten jest często realizowany w formie nabożeństwa dla uczniów. Ze względu na specyficzny charakter przedmiotu, nie podlega on ocenianiu. Niektóre szkoły proponują również wspólną modlitwę całej społeczności szkolnej ujętą w plan zajęć szkolnych, codziennie o określonej porze lub raz w tygodniu. Jeśli taka modlitwa nie jest ujęta w planie zajęć szkolnych, praktykują ją zespoły kierownicze, dyrektor, członkowie organu prowadzącego i kluczowi nauczyciele. Podczas modlitw, poza zwróceniem się do Boga we wszystkich istotnych dla społeczności sprawach, budowane jest poczucie wspólnoty kształtujące pozytywną kulturę organizacji.

Dziewiątym wyznacznikiem jest teologiczny postulat skoncentrowania wychowania na wymaganiach Biblii dotyczących człowieka jako dziecka Bożego. Odnosi się to zarówno do relacji ucznia do Boga, jak również etosu życia.

Dziesiątym wyznacznikiem jest różnorodność metodyczna w dydaktyce szkolnej. Istnieją szkoły bardziej tradycyjne w uczeniu i nauczaniu i takie, które stosują konkretne metody np. plan daltoński, metodę Celestyna Freineta czy Marii Montessori. Trzy spośród szkół ewangelikalnych to szkoły posiadające oddziały integracyjne, jedna jest szkołą dla dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, kolejna natomiast jest szkołą specjalną zajmującą się dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną, a jeszcze inna – szkołą muzyczną. Szkoły ewangelikalne proponują również nauczanie domowe jako alternatywę do klasy szkolnej.

Deklarowana kultura edukacyjna placówek ewangelikalnych prezentowana jest w informatorach szkół, stanowiskach doktrynalnych, misjach i wizjach. Najczęściej podkreśla się: indywidualne podejście do ucznia, pracę nad charakterem, bogatą ofertę zajęć dodatkowych, pozalekcyjnych i reedukacyjnych, promowanie zdrowego stylu życia,

rozwijanie umiejętności pracy w zespole, integrację treści nauczania i wychowania z Biblią, promowanie zdrowego stylu życia, przygotowanie uczniów do bycia chrześcijanami we współczesnym, postmodernistycznym świecie (kształtowanie chrześcijańskiego światopoglądu), pomoc w odkrywaniu i rozwijaniu zdolności danych przez Boga.

Szkoły ewangelikalne szczył się wysokim poziomem nauczania, zamieszczając informacje o wynikach egzaminów, osiągnięciach edukacyjnych i sportowych uczniów, promując tym samym wartość nauki.

Szkoły podstawowe o charakterze ewangelikalnym nie posiadają jednolitej kultury edukacyjnej. Jako organizacje znajdujące się w różnych częściach kraju, rozwijają się tam, gdzie środowisko ewangelikalne jest prężne i zauważa potrzebę wspierania wychowawczej roli rodziców poprzez działania szkół o podobnych założeniach aksjologicznych i kulturowych. Z analizy dostępnej dokumentacji wyłania się obraz placówek, których kultura edukacji oparta jest o dwa filary. Pierwszy z nich ma swoją podstawę w wymaganiach skierowanych do wszystkich szkół zajmujących się kształceniem na danym etapie edukacyjnym. Wymagania te dotyczą prowadzenia odpowiedniej dokumentacji toku nauczania, niezbędnych programów i zatrudniania wykwalifikowanej kadry. Szkoły ewangelikalne starają się być dobrymi, a wręcz prestiżowymi szkołami pod względem nauczania, wychowania i opieki. Standardy organizacji pracy szkoły zawarte są między innymi w wymaganiach ewaluacyjnych; należą do nich: promowanie wartości edukacji, indywidualizacja nauczania, kształcenie postaw i norm społecznych, włączanie rodziców w działania szkoły. Drugim zasadniczym filarem stanowiącym podstawę oddziaływań szkolnych jest tradycja kulturowa i religijna ewangelikalizmu. Z niej wynika promowana przez ten nurt wizja człowieka, etosu, wiary i kształcenia.

Bibliografia

- Adrian, Beata. 2011. *Kultura szkoły, w poszukiwaniu nieuchwytnego*. Kraków: Impuls.

- Armstrong, Michael. 2003. *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Kraków: Oficyna Ekonomiczna.
- Bebbington, David W. 1989. *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*. London: Unwin Hyman.
- Bednarz, Elżbieta. 2013. *Edukacja chrześcijańska w Polsce na przykładzie Chrześcijańskiego Przedszkola, Szkoły Podstawowej i Gimnazjum Samuel*. Warszawa: Stowarzyszenie Edukacyjne Integracja.
- Bronk, Andrzej. 1997. „Kultura.” W *Leksykon filozofii klasycznej*. Red. Józef Herbut. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL: 332–335.
- Bruner, Jerome. 2006. *Kultura edukacji*. Kraków: Universitas.
- Chyła, Anna M. 2019. *Szkolnictwo ewangelickie i ewangelikalne w Polsce po 1989 roku*. Wrocław: Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Czerpaniak-Walczak, Maria. 2015. „Kultura szkoły – o jej złożoności i wielowymiarowości.” *Pedagogika Społeczna* 3 (57): 77-87.
- Dernowska, Urszula, i Aleksandra Tłuściak-Deliowska. 2015. *Kultura szkoły. Studium teoretyczno-empiryczne*. Kraków: Impuls.
- Jakubowski, Witold. red. 2010. *Kultura i edukacja (konteksty i kontrowersje)*. Kraków: Impuls.
- GUS. 2020. *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Statistical Yearbook of the Republic of Poland*. Warsaw: GUS.
- Kozusznik, Barbara. 2002. *Zachowanie człowieka w organizacjach*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Modnicka, Noemi. 2013a. *Małe światy polskiego ewangelikalizmu. Studium z antropologii interpretatywnej*. Łódź: Wydawnictwo Biblioteka.
- Modnicka, Noemi. 2013b. „Historia ewangelikalizmu w Polsce.” W *Ewangelikalizm polski wobec wyzwań współczesności*. Red. Sebastian Smolarz, 27-37. Warszawa: EWST.
- Nowosad, Inetta. 2019. *Kultura szkoły w rozwoju szkoły*. Kraków: Impuls.
- Pasek, Zbigniew. 2014. *Kultura religijna protestantyzmu*. Kraków: Wydawnictwo Libron.

-
- Robbins, Stephen P. 2001. *Zasady zachowania w organizacji*. Poznań: Zysk i Spółka.
- Schein, Edgar H. 2019. *Potęga dobrej komunikacji w zespole. O trudnej sztuce zadawania pytań*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zieliński, Tadeusz J. 2013. *Protestantyzm ewangelikalny. Studium specyfiki religijnej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXIV

Zeszyt 1

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2022

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 18,5. Nakład: 100 egz.

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

- СЕРГЕЙ ТЕМЧИН, *Проступки литовских татар в памфлете Матюаша Чижевского „Alkoran” (1616)*..... 7
- RAJMUND PIETKIEWICZ, *Dwie metody zespołowego przekładu Biblii. Na przykładzie Biblii Tysiąclecia (1965) i Biblii warszawskiej (1975)*..... 27
- ВЛАДИМИР САХАРОВ, *Исторические предпосылки церковной реформы Петра Великого на примере личного опыта отношений первых Романовых с церковными иерархами*..... 97
- ЕП. СЕРАФИМ (ВЛАДИМИР АМЕЛЬЧЕНКОВ), *Протоиерей Николай Копьев и его благотворительная деятельность в поддержку Православной Церкви на Холмщине* 117
- ВИТАЛИЙ ШУМИЛО, *Неизвестное ранее Великопостное послание архиепископа Черниговского Пахомия (Кедрова) как источник по его биографии* 137
- WOJCIECH MARCHLEWSKI, COLIN P. NEUFELDT, *Divided Loyalties: The Political Radicalization of Wymyśle Niemieckie Mennonites in Interwar Poland (1918-1939)* 175
- JERZY RAŃKOWSKI, *Богословско-литургическое измерение кафоличности Церкви*..... 231
- MACIEJ WITAŁA, *Argumentacja mariologiczna i hagiologiczna na rzecz współczesnej interpretacji teologicznej nauczania Magisterium Kościoła Katolickiego o śmierci jako skutku grzechu*..... 247
- MAGDALENA GRABOWSKA, *Orality and freedom of choice as key determinants in Polish Evangelical culture and discourse: selected field reflections* 273
- PRZEMYSŁAW CHMIELECKI, *Seminary as a Special Type of Higher Education* 299
- ANNA GOCH-MURZYNIEC, *Kultura edukacji w szkołach ewangelikalnych w Polsce* 311

RECENZJE

<i>Zmierzch Kościoła w Polsce? Na marginesie książki Artura Nowaka i Stanisława Obirka „Gomora” (IRENEUSZ ZIEMIŃSKI).....</i>	<i>327</i>
Wykaz autorów	365

Contents

ARTICLES

- SERGEJUS TEMČINAS, *Transgressions of the Lithuanian Tatars in Matiasz Czyżewski's pamphlet „Alkoran” (1616)* 7
- RAJMUND PIETKIEWICZ, *Two Methods of Collective Translation of the Bible, on the Example of the Millennium Bible (1965) and the Warsaw Bible (1975)* 27
- VLADIMIR SAKHAROV, *Historical preconditions of Peter the Great church reform at the example of the personal relations experience the first Romanovs with the church hierarchy*..... 97
- BP. SERAFIM (VLADIMIR AMEL'ČENKOV), *Archpriest Nicholas Koviev and his charitable donations in support of the Orthodox Church in the Kholm'sky region*..... 117
- VITALY SHUMILO, *Previously unknown Lenten message from the Archbishop of Chernihiv Pakhomiy (Kedrov) as a source of his biography* 137
- WOJCIECH MARCHLEWSKI, COLIN P. NEUFELDT, *Divided Loyalties: The Political Radicalization of Wymyśle Niemieckie Mennonites in Interwar Poland (1918-1939)* 175
- JERZY PAŃKOWSKI, *The theological-liturgical dimension of the catholicity of the Church* 231
- MACIEJ WITAŁA, *Mariological Argumentation for the Modern Interpretation of Death as a Result of Original Sin in Catholic Theology*..... 247
- MAGDALENA GRABOWSKA, *Orality and freedom of choice as key determinants in Polish Evangelical culture and discourse: selected field reflections* 273
- PRZEMYSŁAW CHMIELECKI, *Seminary as a Special Type of Higher Education* 299
- ANNA GOCH-MURZYNIEC, *Culture of education in evangelical schools in Poland* 311

REVIEWS

<i>Dawn of the church in Poland? Side notes to „Gomora” by Artur Nowak and Stanisław Obirek (IRENEUSZ ZIEMIŃSKI).....</i>	327
List of authors	365

Wykaz autorów

Sergejus Temčinas, sergejus.temcinas@flf.vu.lt, Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva-Lithuania-Litwa

Rajmund Pietkiewicz, pietkiewicz@pwt.wroc.pl, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław

Vladimir Sakharov, vsakharov@student.chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Вр Serafim (Vladimir Amel'čenkov), seraphim@list.ru, ul. Krutickaja, 11, Moskwa, 109044

Vitaly Shumilo, veraizhizn@gmail.com 14000 Чернигов, проспект Мира, 13, ком. 106; Центр исследования истории религии и Церкви им. архиеп. Лазаря (Барановича); Национальный университет "Черниговский колледж" им. Т.Г. Шевченко

Wojciech Marchlewski, wojciech.marchlewski@gmail.com, Fundacja Ochrony Wspólnego Dziedzictwa Kulturowego „TERPA”, Kujawska 3 / 40, 00-793 Warszawa

Colin P. Neufeldt, colin.neufeldt@concordia.ab.ca, Concordia University of Edmonton 7128 Ada Boulevard, Edmonton, Alberta, Canada T5B 4E4

Jerzy Pańkowski, j.pankowski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Maciej Witała, maciej.witala@gmail.com, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza Wydział Teologiczny, ul. Wieżowa 2/4, 61-111 Poznań

Magdalena Grabowska, magdalena.grabowska@ug.edu.pl, Uniwersytet Gdański, Neofilologia, ul. Wita Stwosza 51, 80-308 Gdańsk

Przemysław Chmielecki, przemyslaw.chmielecki@wbst.edu.pl, Wyższe Bapty-
styczne Seminarium Teologiczne, ul. Szczytnowska 35-39, 04-812 Warszawa
Anna Goch-Murzyniec, aniagm00@gmail.com, ul. Pogodna 7, 32-091 Micha-
łowice